

Knihovnicko-informační zpravodaj U Nás

Vyšlo: 4.12.2012

Číslo: Ročník 22 (2012), Číslo 4

Sekce: Ecce homo

Název článku: Po sněhu půjdu čistém, bílém aneb Vánoční motivy v poezii Fráni Šrámka

Autor: Aleš Fetters

Zdroj: <http://www.svkhk.cz/Pro-knihovny/Zpravodaj-U-nas/Clanek.aspx?id=20120431>

Po sněhu půjdu čistém, bílém aneb Vánoční motivy v poezii Fráni Šrámka

Aleš Fetters

Dvojí letošní výročí Fráni Šrámka nás přivedlo k myšlence připomenout v tomto čísle vánoční motivy v jeho poezii. Veršem, který jsem dal do titulku, začíná patrně nejznámější „vánoční“ báseň Šrámkova. S názvem **Prosinec** byla už v prvním vydání Splavu v roce 1916, vznikla však ještě před první světovou válkou (otištěna v lednu 1914 v Květech). Připomíná motiv českého betléma, v němž je sních, ticho mýtiny, světýlka, chlév s volem a oslíkem a pro Šrámka typický vztah k pastýřům: „snad pastýři mne poznají“. (Motiv pastýře-pastevce je asi nejznáměji v básni Kdybych byl pastevcem koní z téže sbírky.)

V předchozích sbírkách Šrámkových (Života bído... a Modrý a rudý) vánoční motiv nenajdeme. Jednu vánoční báseň ale Šrámek přece jen v tomto období napsal. S titulem **Vánoce** byla otištěna ovšem až v prosinci 1918 v časopise Šibeničky. Jsou to hořce ironické verše, typické pro ranou Šrámkovu sociálně-anarchistickou poezii. I v této téměř neznámé básni jsou pro Šrámka typičtí „pastýřové“.

Vánoce se slavily kdysi u Šrámků v době Fráňova dětství patrně podobně jako v jiných rodinách koncem 19. století, tedy nepříliš okázale. Marie Hejnová před lety napsala, že Šrámek „za svého dětství prožíval určitě tichý Štědrý den s prostými dárky, s otcem, matkou, starou služkou a čtyřmi bratry, ať bydlila rodina pana berního Šrámka v Sobotce, v Zbirohu, Písku či jinde. ... Nejlepším číslem štedrovečerního jídelníčku bývala ryba na černo.“

„Na Štědrý večer roku 1910“ věnoval své družce Milce první vydání svého románu Stříbrný vítr. – Román Křižovatky (prvně 1913) začíná větami: „K Vánocům napadlo hodně sněhu a poselák měl do vsi špatnou cestu. Vypadaly ty vesničky teď ve sněhu jako půvabné dorty, když jsi se na ně z dálky podíval, ale poselákovi nesbíhaly se sliny v ústech.“ Tato první kapitola románu, kdy rodiče ve venkovské škole očekávají, zda přijede na Vánoce domů dcera, evokuje učitelské působení Milčina otce, učitele Hrdličky v Petrašovicích (u Českého Dubu).

Z válečné korespondence poznáváme Šrámkovy „válečné“ Vánoce. O těch prvních, v roce 1914, byl doma, měl delší dovolenou; nevím, prožíval-li je s rodiči, nebo pravděpodobněji se svou družkou Milkou. V roce 1915 je o Vánocích na frontě, na obvažišti „u Soči“. Píše několik dopisů Milce (od 23. 12. do konce roku osm dopisů), v tom z 24. prosince děkuje, že dostal „štedrou žeň Tvé dobroty, pět drahých, drahých lístků“). V následujícím roce je dějištěm vánočního času Rumunsko. „Bláto téže rumunské vesnice pokrývá dosud naši obuv. /Kraj/ netváří se nijak předvánočně, ... je všecek nabobtnalý vodou...“ (18/12 1916), „stále táž rumunská vesnice. Psi, prasata, po celou noc zpívající kohouti. Dva poslední dny slunce, krásné západy. ... Vánoce, jako by jich nebylo.“ (26/12 1916) Těší se opět z řádky Milčiných dopisů. Rok na to, před blížícími se Vánocemi 1917, má naději na dovolenou. V dopise z 22. prosince 1917 cituje své verše „Po sněhu půjdu čistém, bílém...“ Dovolenou měl od 23. prosince do půli ledna. V dopise s datem „14. ledna 1918 ráno“ píše, že (při návratu z oné dovolené) „Šťastně dojel do Vídně!“ O dalších Vánocích v roce 1918 byl už doma.

Vraťme se od válečné „vánoční prózy“ opět k poezii. Ve Splavu ve vydání z roku 1926 jsou další dvě „vánoční“. **Vojákův Štědrý večer** je báseň bezprostředně ovlivněná válkou. „Kde je tu chalupa Františka Češky,/ co v šestnáctém v Karpatech pad’? ... Tenkrát se říkalo,/ na Štědrý den zrovna že ho to potkalo.“ Je po válce, jeho „dětem rozsvítil strom“ už někdo jiný. Život šel dál. – Za ní jistě ne náhodou je další vánoční, **Oslátko**, připomínající svými motivy báseň Prosinec. „Viděli jste v bílém sněhu/ růženeček dětských stop?/ Vedly, vedly ku betlému/ a nad nimi hvězdný strop./ ... Jasná hvězda chvostem míří,/ pod hvězdou chlév dokořán./ Poklekněme za pastýři,/ narodil se Kristus Pán.// Málem jsme však nespátřili/ v plenkách jeslí robátka./ My jsme očí nespustili/

z přemilého oslátka...“ Je tu příznačné „dětské vidění“, jež zaujme hlavně to oslátko, které se dostalo v knižním otištění básně do titulu.

Vraťme se ještě do roku 1922 ke korespondenci s přítelem z války, učitelem Janem Jakešem, s nímž trávil Šrámek prázdninové dny toho roku v Pošumaví. Ten ho jménem svého bratra, faráře Bohumila Jakeše, zval na Vánoce k němu na faru do Svatého Kříže (u Plané), kde trávil vánoční volno i Jan Jakeš. Šrámek odpovídá 22. 12. 1922: „Pozvání pana bratra faráře mne upřímně dojalo. Při mé „bezbožné zbožnosti“ ... mělo by to pro mne zvláštní půvab, kdybych právě vánoce strávil někde venku pod farskou střechou a zašel si dokonce s velebníčkem – můj bože, proč ne? – navátým sněhem na půlnoční.“ Omlouvá se přípravou premiéry Plačícího satyra (byla ve Vinohradském divadle 15. ledna 1923) a dopis končí: „Vám i panu faráři přeji takovou nějakou milou jesličkovou vnitřní pohodu pro celé vánoce!“ I zde jsou jako v jeho básních „sníh a jesličky“ pro Šrámka hlavní symbol Vánoc. – Ve 20. letech asi býval Šrámek s Milkou o svátcích někdy v rodině bratra Huga, ale v roce 1929 mu sděluje rozhodnutí, „že strávíme letošní vánoce v nejužším kruhu své početné dvoučlenné rodiny, zpívající koledy a jiné písně nábožné. Tak se proto na nás nehněvejte a prožijte ty vánoční dny co nejveseleji.“

V další sbírce - *Nové básně* (1928) - začíná báseň **Odjezd** verši „Neotálej, neotálej,/ vánoční strom očesaný/ stojí v prázdném pokoji. ... Zpíval snad, kdo stromek zdobil,/ k dárkům i své srdce kladl,/ pod stromečkem leželo.“ V myšlence básně, jak říká i její titul, o vánoční náladu nejde. V téže sbírce je i **Vzpomínka na sněhuláka**, což je jen motiv zimní. Jaký že má sněhulák být? Panderatý, paličatý. „Musí býti krásný, bílý,/ jen promluvit: sladká panno,/ musí býti silný, hrozný,/ míti pro strach uděláno.“ - „Zimní“ je i závěrečná báseň sbírky **Kozoroh pod sněhem**. – Ve sbírce *Ještě zní* (1933) je jako druhá v pořadí báseň **Štědrovečerní hvězdná** (původně v Lidových novinách 24. 12. 1931). Jsou v ní hvězdy i komety: „a my jen leda nakouknem/ do chléva malou škvírou. ... To je ta první hvězda z nás,/ co klanět se sem přišla,/ to je ta první hvězda z nás,/ co nad Betlemem vyšla!“ A hvězdy se v básni jen onou malou škvírou podívají „na spanilého cvočka“.

Tady uděláme ještě jednu vánoční odbočku od poezie: spisovateli Josefu Knapovi posílá v dopise z 19. 12. 1938 předpis na kapra na černo, který byl zřejmě doma u Šrámků jídlem tradičním (viz výše). Velmi přesný recept na toto štědrovečerní jídlo uzavírá: „Dobré chutnání, přátelé Knapovi. Ukuchtil Fr. Šrámek.“ A rodině bratra Huga píše před týmiž Vánoce roku 1938: „...navzdory všem ošklivostem téhle doby pomějte se dobře o vánocích a začněte šťastně nový rok“ a v půli války (1942) jim píše: „...přeji vám všem šťastné vydýchnutí od plic v sklonku starého a všechny dobré hvězdy nad práhem nového roku.“ Po dobu okupace, jak víme, nevycházel Šrámek z domu, svátky trávili ve dvou, před svátky prý Šrámkovi přinášivali z nakladatelství Fr. Borového pozornost – dvě lahvičky vína.

V poslední Šrámkově sbírce *Rány, růže* (1945) je s datem 25. XII. 1938 báseň **K. Č.**, loučení s Karlem Čapkem, který v ten vánoční den zemřel. Její kratší varianta vznikla bezprostředně po Čapkově smrti (otištěna v Lidových novinách 30. 12. 1938), tato, zařazená do sbírky, byla napsána o málo později. - V básni s titulem **Vánoce 1945** se těší z prvních poválečných vánočních svátků: „Kudy se jde ku Betlemu,/ cestou ptát se nebudu,/ aby se mi nevysmáli./ ... Zrovna letos chce se mně/ být zas jednou v Betlemě.// ... Jen tak postát a zas jechat,/ ne, já bych to nezkazil./ Já bych i to: narodil se/ letos zadul, co mám sil.“ V této poslední Šrámkově vánoční citíme „návrat“, onen motiv poutnické „cesty k Betlému“, několikrát dříve zpracovaný, připomínku „českých ladovských Vánoc“.

Popřejme si vzájemně hezké svátky a těšme se, že budeme moci i my jít v šrámkovském duchu „po sněhu čistém, bílém, hru v srdci zvonkovou“.